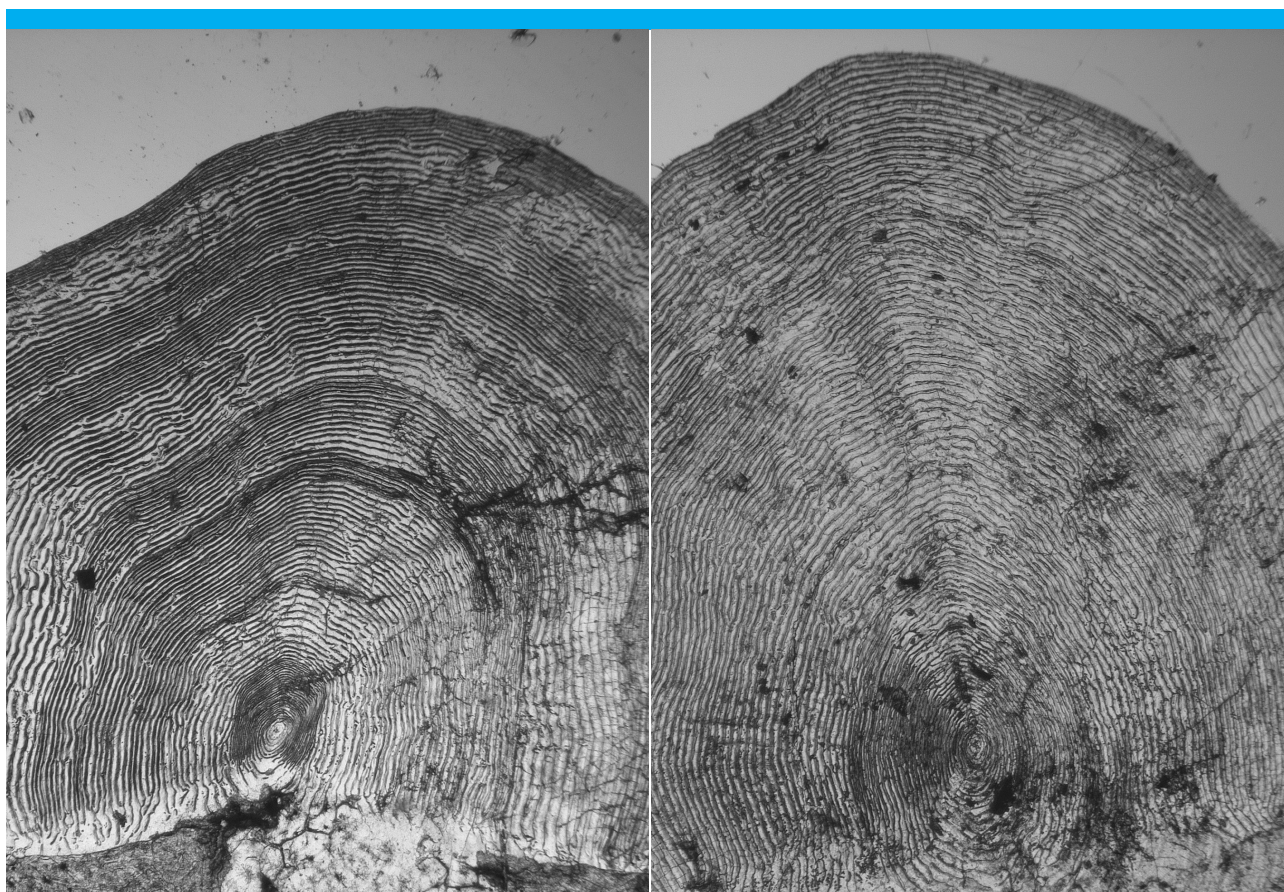

Samarbeidsprosjektet Elvene Rundt Trondheimsfjorden og SalMar ASA 2017

Veterinærinstituttet
Norwegian Veterinary Institute

Samarbeidsprosjektet Elvene Rundt Trondheimsfjorden og SalMar ASA 2017

Innhold

Sammendrag	2
1. Innledning	2
1.1 Bakgrunn	2
1.2 Formål	2
1.3 Organisering og finansiering	2
2. Metodikk	3
2.1 Skjellanalyse	3
2.2 Klassifisering	3
3. Arkivering	4
4. Rapportering	4
5. Resultater	4
5.1 Skjellanalyser	4
6. Diskusjon	6
7. Konklusjon	7
8. Referanser	8
Vedlegg 1: Videre anbefaling	9
Vedlegg 2: Antall oppdrett per vassdrag 2011-2017	10

Forfattere / Authors

Bjørn Florø-Larsen, Ketil Skår, Vegard P. Sollien

Oppdragsgiver

Elvene Rundt Trondheimsfjorden og SalMar ASA

ISSN 1890-3290

Design omslag: Reine Linjer

Foto forside: Veterinærinstituttet

© Veterinærinstituttet 2017

Sammendrag

Skjellkontrollen ved Veterinærinstituttet (VI) ble forespurt om å videreføre samarbeidsprosjektet som SalMar ASA og Elvene rundt Trondheimsfjorden (ERT) har hatt fra 2011 til og med 2016, med analyse av skjellprøver for de samme 6 elvene også i sportsfiskesesongen 2017.

Fra 1.juni til 19.september 2017 ble det analysert totalt 2481 skjellprøver fra laks.

Dette gir 39,3 % prøver analysert av avlivet fangst ifølge fangststatistikken på vassdragenes hjemmesider per 01.11.2017. Det ble analysert skjellprøver fra Gaula, Nidelva, Orkla, Skauga, Stjørdalselva og Verdalselva.

Av 2481 analyserte skjellprøver ble 5 skjellprøver klassifisert som oppdrettsfisk (0,2 %).

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Bakgrunn for prosjektet var den store rømningen til SalMar på lokaliteten Værøya i februar 2011. ERT og SalMar ASA inngikk et samarbeid for å avdekke om rømningen av oppdrettsfisk medførte høyere andel oppdrett i elvene gjennom fiskesesongen i 2011. Analysen av skjellprøvene viste at det var totalt 3,9 % oppdrett i de 6 elvene som var med i prosjektet under fiskesesongen i 2011. I 2012 viste analyser 0,4 % oppdrett, i 2013 1,6 % oppdrett, i 2014 1,0 % oppdrett, i 2015 0,6 % oppdrett og i 2016 0,3 % oppdrett i de samme 6 vassdragene. SalMar ASA og ERT ønsket å videreføre prosjektet i 2017.

1.2 Formål

Formålet for prosjektet var fortløpende å overvåke og rapportere innslaget av rømt oppdrettslaks i fangstene i fiskesesongen 2017. Målet var å skille oppdrettsfisk fra villfisk med sikkerhet innenfor 80 %. Resultatene ble rapportert ukentlig til SalMar ASA og ERT.

1.3 Organisering og finansiering

Prosjektet ble i praksis organisert gjennom en styringsgruppe bestående av SalMar ASA og ERT. ERT hadde ansvar for innsamlingen av skjellprøver i hvert enkelt vassdrag. Prosjektet ble finansiert av SalMar ASA og ERT.

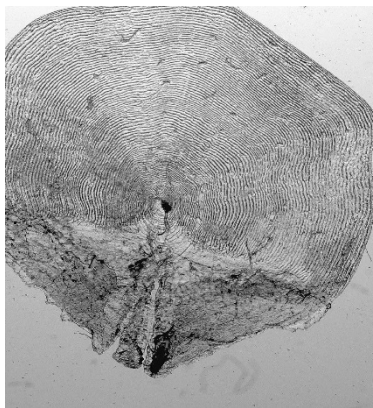
2. Metodikk

2.1 Skjellanalyse

Skjellprøver ble tatt av avlivet laks i forbindelse med sportsfiskefangst og sendt til Skjellkontrollen ved VI for analyse. Det er ikke tatt prøver av gjenutsatt fisk. Ved å sammenholde ytre kjennetegn med skjellstruktur, er det vist at man med god presisjon kan skille rømt oppdrettslaks fra villaks (Lund, R. A., Hansen, L. P. & Järvi, T. 1989). Villaks har en klart avgrenset smoltsone og synlige vintersoner i smoltsonen. Oppdrettslaksen har vanligvis jevn vekst og ingen tydelig smoltsone som villaksen (Lund, R. A. & Hansen, L. P. 1991). Dette gjør at man kan skille oppdrettsfisk og villfisk ved hjelp av ulike vekstmønstre i skjellstrukturen.

Figur 1: Villfisk med klart avgrensede sommer og vintersoner i smoltfase og sjøfase

Figur 2: Oppdrettslaks med jevn vekst uten klare sommer og vintersoner

2.2 Klassifisering

All data fra innsendte skjellkonvolutter ble lagt fortløpende inn i en dedikert database for skjellprøver, Fager¹. Skjellkonvoluttene ble systematisk arkivert etter vassdragsnavn og årgang, sammen med et arkiv med bilder av minst ett skjell fra hvert individ. Skjell blir digitalisert som bilder ved hjelp av stereoluper (Leica M60) med digitale kamera (Leica DFC 450), som igjen er koblet opp mot databasen, Fager.

Analysene av skjellprøvene innebærer i utgangspunktet en klassifisering av:

- Villfisk
- Oppdrett
- Utsatt smolt
- Usikker (Lite lesbare/erstatningsskjell)
- Usikker vill eller utsatt
- Usikker rømt eller utsatt

Usikkerhet i klassifisering kan oppstå ved unormale vekstmønstre i ferskvann eller sjøvannsfasen. Det kan være usikkerhet i klassifisering mellom villfisk eller utsatt smolt (klassifisert som usikker vill eller utsatt), eller mellom utsatt smolt og oppdrettsfisk (klassifisert som usikker rømt eller utsatt). Lite lesbare skjellprøver og erstatningsskjell blir klassifisert som usikker.

¹ Fager (2016) er en database som inneholder data på individnivå for hver enkelt opphavsfisk i genbanken. All informasjon på mottatte skjellprøver legges inn i basen. Resultat på avlesing av skjellprøver og resultat på analyser fra andre typer fiskerier enn opphavsfisk legges også inn i basen.

Aktørene har fått oppsummeringsrapport hver uke med totalt antall individer analysert fra hvert enkelt vassdrag, antall villfisk, antall oppdrettsfisk, antall utsatt smolt og antall usikre innenfor hver kategori.

Arkiv med avfotograferinger av skjell omfatter stadig flere vassdrag og fungerer som bakgrunnsmateriale i vurderingen av innsendte skjellprøver. I de vassdrag der det forgår utsetting av stor settefisk og smolt etterspurte VI oversikter på de siste års utsetninger. Dette gir bedre mulighet til å skille mellom oppdrettsfisk rømt som smolt og kultiveringssmolt, men utsetting av smolt gir likevel betydelige utfordringer i forhold til avlesing og klassifisering. Dette gjelder Gaula og Nidelva og kan medføre en høyere andel med klassifisering «usikker rømt eller utsatt».

Det settes årlig ut 15.000 to-årig smolt i Gaula og 7.500 to-årig smolt i Nidelva. I disse vassdragene fettfinneklippes all smolt, men det er ikke alltid dette er merket av på skjellkonvolutten. I Stjørdalselva settes det ut 80.000 en-somrig, fettfinneklippet settefisk. Alle skjellprøver som var oppgitt med fettfinneklipping ble derfor klassifisert som utsatt smolt der dette samsvarte med vekstmønsteret på skjellet. En-somrig utsatt yngel blir klassifisert som villfisk.

3. Arkivering

Alt materiale som ble innsamlet i prosjektperioden eies av prosjektet og oppbevares i VI sitt arkiv for skjellprøver. I tillegg kan skjellmaterialet benyttes til nasjonale overvåkningsformål ved at det gjøres tilgjengelig for andre institusjoner. Skjellprøver og individlister kan fås ved forespørsel til prosjekteiere.

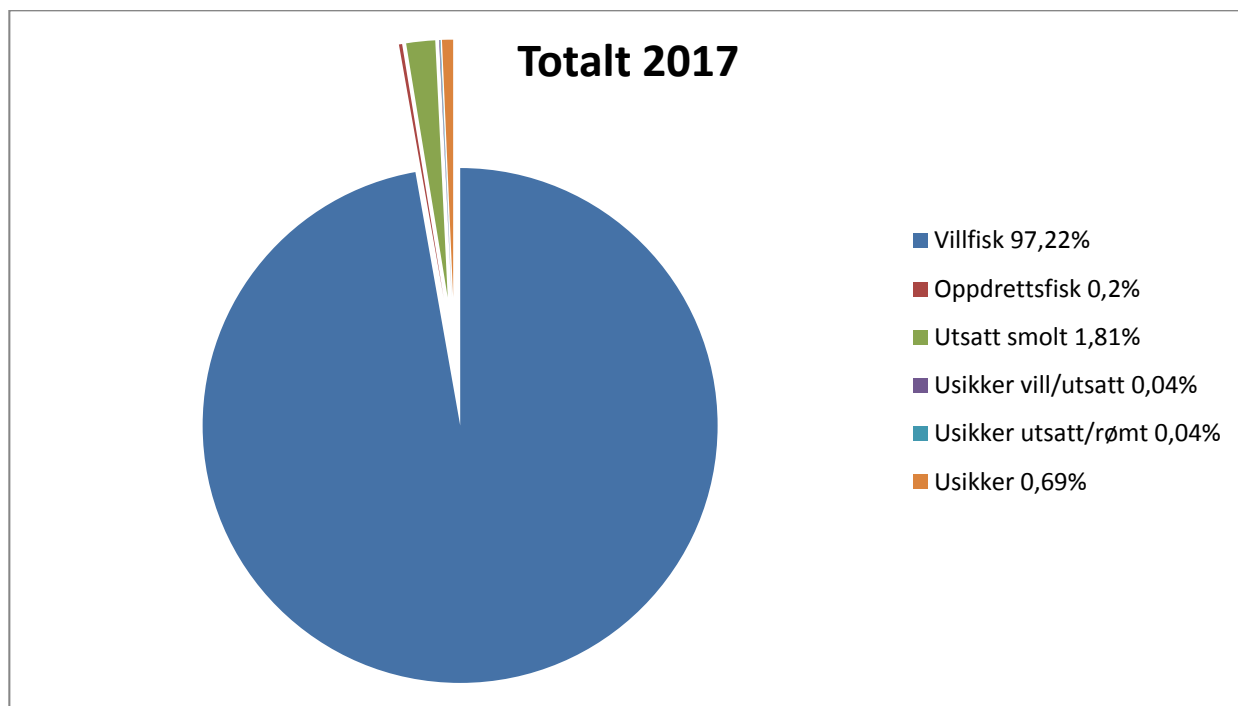
4. Rapportering

Rapporteringen har skjedd ukentlig pr. mail til SalMar ASA med kopi til ERT. Også i år hadde vi en SMS-funksjon, som fortløpende gav tilbakemelding med klassifisering til fiskerne som hadde sendt inn prøver. Det ble i år, som i 2013-2016, delt ut skjellkonvolutter med mulighet for å krysse av for antatt villfisk eller oppdrett ved elvebredden. Dette ble gjort for å få et bilde av visuell feilklassifisering av villfisk og oppdrett ved elvebredden. Individlister med fortløpende resultater for antatt klassifisering av villfisk og oppdrett ble lagt ved de ukentlige rapportene.

5. Resultater

5.1 Skjellanalyser

Det ble i 2017 analysert totalt 2490 skjellkonvolutter fra de 6 forskjellige vassdragene. Det ble totalt mottatt 2518 prøver, men 28 prøver ble ikke vurdert grunnet manglende skjell i konvolutten. 3 prøver ble klassifisert som sjørørret og 6 pukkellaks. Prøver uten skjell i konvolutten og andre arter ble fjernet fra materialet. Sammenlignet med fangststatistikken utgjorde de analyserte skjellprøvene 39,3 % av den avlivede fangsten i disse 6 vassdragene (Tabell 1, Fangststatistikk fra vassdragenes hjemmesider per 01.11.2017). 17 skjellprøver ble klassifisert som "usikker" (ikke lesbare/ erstatningsskjell). Årsaken til at skjellprøver blir kategorisert "usikker" er at skjellene er i for dårlig forfatning, erstatningsskjell, eller unormale vekstmønster i ferskvann eller sjøvannsfasen. Det kan også være usikkerhet mellom villfisk eller utsatt smolt (klassifisert som usikker vill eller utsatt), eller mellom utsatt smolt og oppdrettsfisk (klassifisert som usikker rømt eller utsatt). 1 prøve ble klassifisert som usikker villfisk eller utsatt smolt, og 1 prøve ble klassifisert som usikre rømt eller utsatt smolt (Tabell 2).

Figur 3. Prosentvis fordeling av klassifiseringene totalt, i 2017

Prosentvis fordeling av klassifiseringene villfisk, oppdrett, usikker (lite lesbare/erstatningsskjell) og usikker utsatt eller rømt, gir henholdsvis 97,22 % villfisk, 0,2 % oppdrett, 0,69 % usikker (lite lesbare/erstatningsskjell) og 0,04 % usikker utsatt eller rømt i det analyserte materialet. Resterende materialet ble klassifisert som henholdsvis utsatt smolt (1,81 %) og usikker vill eller utsatt (0,04 %). Prosentvis fordeling av villfisk, oppdrett, usikker (lite lesbare/erstatningsskjell) og usikker utsatt eller rømt for hvert enkelt vassdrag fremgår i tabell 3.

Tabell 1: Antall innsendte skjellprøver analysert i forhold til fangst i vassdragene basert på fangststatistikk fra vassdragenes hjemmesider pr. 01/11-2017.

Elv	Prøver analysert hos VI	Fangststatistikk avlivet fisk 2017	% analysert av avlivet fangst
Gaula	612	1963	31,1 %
Nidelva	355	509	69,7 %
Orkla	357	1705	20,9 %
Skauga	234	313	74,8 %
Stjørdalselva	722	1562	46,2 %
Verdalselva	201	256	78,5 %
Totalt	2481	6308	39,3 %

Tabell 2: Oversikt over antall analyserte fisk i hver klassifisering i 2017.

Elv	Villfisk	Oppdrett	Utsatt smolt	Usikker vill/utsatt	Usikker utsatt/rømt	Usikker	Totalt
Gaula	598	0	9	0	1	4	612
Nidelva	315	0	33	1	0	6	355
Orkla	349	2	1	0	0	5	357
Skauga	234	0	0	0	0	0	234
Stjørdalselva	715	3	2	0	0	2	722
Verdalselva	201	0	0	0	0	0	201
Total	2412	5	45	1	1	17	2481

Tabell 3: Prosentvis fordeling analysert villfisk, oppdrett, usikker rømt/utsatt og usikre skjell for hvert enkelt vassdrag i 2017, basert på skjellanalyse. Prosentandelen av prøver klassifisert til usikker vill/utsatt eller utsatt er ikke vist i denne tabellen.

Elv	% Villfisk	% Oppdrettsfisk	% usikker utsatt/rømt	% usikre (erstatningsskjell)
Gaula	97,70 %	0,00 %	0,16 %	0,66 %
Nidelva	88,73 %	0,00 %	0,00 %	1,69 %
Orkla	97,76 %	0,56 %	0,00 %	1,40 %
Skauga	100,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %
Stjørdal	99,03 %	0,42 %	0,00 %	0,28 %
Verdal	100,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %
Totalt	97,22 %	0,20 %	0,04 %	0,69 %

6. Diskusjon

Totalt ble 39,3 % av den avlivede fangsten i de 6 elvene ifølge børsstatistikken pr. 01.11.17 analysert. Innsendelse av skjellprøvene forløp etter planen, og analysert materiale for hver uke ble rapportert påfølgende onsdag som planlagt. Veterinærinstituttet mener derfor at det er analysert tilstrekkelig med skjell til at resultatene i prosjektet er representative for situasjonen i fiskesesongen 2017. Antall analyserte prøver i 2017 (N =2481) var høyere enn i 2016 (N =2227) for de samme 6 vassdragene. Andel analyserte prøver fra totalt avlivet fangst var allikevel et par prosent lavere i år (39,3 %) enn i 2016 (41,4 %). De to største elvene Orkla og Gaula trekker ned den totale prosenten av % analysert avlivet fangst. De andre fire vassdragene holder en høy prosent prøveandel av avlivet (46,22 % til 78,52 %). Verdalselva som de siste årene har hatt få prøver i prosjektet var i år det vassdraget med høyest prosentandel analyserte prøver av avlivet fangst (78,52%). Som i 2016 var det mye gjenutsatt fisk også i år. Gjenutsatt fisk er ikke inkludert i prøvematerialet eller i de totale fangsttallene, hvor vi kun har benyttet avlivet fangst.

Metoden med å skille oppdrett fra villfisk ut fra skjellstruktur baserer seg på analyser av skjellstrukturen. Skjellstrukturen hos fisk avspeiler fiskens vekst og oppdrettsfisk i dag har et jevnere mønster i skjellveksten enn villfisken. Metodetestene beskrevet i NINA forskningsrapport 1989, 001:1-54, viser at skjellanalyse klassifiserer flere fisk riktig enn en vurdering av ytre morfologi. Veterinærinstituttet har lang erfaring med å skille villfisk fra oppdrettsfisk ved å vurdere skjellstruktur. I forbindelse med prosjektet ble det benyttet teknikere med biologibakgrunn, som gjennomførte forarbeidet med prøveregistrering og bildetaging. Klassifiseringen av skjellprøvene ble gjennomført av biologer. Analyse av skjellprøver er en visuell metode for livshistorie og sier ingenting om fiskens genetiske opphav.

I Vedlegg 2, er det laget en fremstilling over antall prøver totalt og antall oppdrett observert, per vassdrag og år, siden prosjektet startet i sportsfiskesesongen 2011.

7. Konklusjon

Det ble analysert totalt 2481 skjellprøver fra Gaula, Nidelva, Orkla, Skauga, Stjørdalselva, og Verdalselva. 5 skjellprøver ble klassifisert som oppdrettsfisk, 2412 som villfisk, 45 som utsatt smolt, 1 som usikker vill eller utsatt, 1 usikre utsatt eller rømt og 17 ble klassifisert som lite lesbare/erstatningsskjell.

Orkla hadde også i år størst prosentandel oppdrett i det innsendte materialet med 2 oppdrettsfisk av 357 analyserte prøver (0,56 %) og Stjørdalselva hadde 3 oppdrettsfisk av 722 analyserte (0,42 %). I de resterende vassdragene i prosjektet, ble ingen av de mottatte prøvene klassifisert som oppdrettsfisk (Gaula (N= 612), Nidelva (N = 355), Skauga (N = 234) og Verdalselva (N = 201)).

Det ble klassifisert totalt 0,2 % oppdrett i det analyserte materialet for 2017, alle 6 elvene sett under ett. Til sammenlikning ble det i 2011 klassifisert 3,9 % oppdrett, 0,4 % (0,7 % ²) oppdrett i 2012, 1,6 % oppdrett i 2013, 1,0 % (1,1 % ²) i 2014, 0,6 % i 2015 og 0,3 % oppdrett i 2016 igjennom prosjektperioden for de samme elvene. Blant de 5 prøvene klassifisert som oppdrettsfisk, hadde fiskerne ved elvebredden vurdert alle 5 som «antatt oppdrett». Utenom de 5 laksene klassifisert som oppdrettsfisk, var 9 fisk notert som «antatt oppdrettsfisk» ved elvebredden, hvor alle disse ved analyse ble klassifisert som villfisk.

Prosjektet har bidratt til at diskusjoner og oppslag om rømt oppdrettsfisk i sportsfiskesesongen i større grad har skjedd på basis av reelle funn.

Også i år har ordningen med fortløpende analyser med svar direkte til fisker via tekstmelding blitt positivt mottatt.

Resultatene i dette prosjektet gjelder for sportsfiskesesongen og skal ikke forveksles med den nasjonale overvåkingen av andel oppdrett i elvene, som baseres på hele sesongen frem mot gyting. Resultatene fra dette prosjektet er likevel en del av grunnlaget til den totale vurderingen av disse elvene i det Nasjonale overvåkningsprogrammet for rømt oppdrettslaks.

For Veterinærinstituttets anbefalinger, se vedlegg 1.

² Andel oppdrett, inkludert Namsen

8. Referanser

Lund, R. A., Hansen, L. P. & Järvi, T. 1989. Identifisering av oppdrettslaks og villaks ved ytre morfologi, finnestørrelse og skjellkarakterer. NINA Forskningsrapport, 001:1-54.

Lund, R. A. & Hansen, L. P. 1991. Identification of wild and reared Atlantic salmon, *Salmo salar* L., using scale characters. *Aquaculture and Fisheries Management*, 22:499-508.

Vedlegg 1: Videre anbefaling

- Veterinærinstituttet anbefaler en videreføring og eventuelt utvidelse av prosjektet inntil et eventuelt ytre visuelt merke innføres for oppdrettsfisk. Uten ytre visuelt merke er skjellkontroll den eneste metoden som uten stor investering kan gi en god indikasjon på situasjonen i elvene gjennom sportsfiskesesongen. Et eventuelt krav om uttak av skjellprøver i forbindelse med avlivning av fisk ville kunne gi grunnlag for raskt å kunne igangsette eventuelle tiltak ved behov. Skjellkontroll kan bidra til at eventuelle medieoppslag i fiskesesongen baseres på mest mulig reelle tall. Et samarbeid mellom aktørene i oppdrettsnæringen bør kunne finansiere et slikt prosjekt. Det forutsettes at innsamlet skjellmaterialet i et slikt prosjekt overleveres miljøforvaltningen. Innsamling av skjell til skjellanalyser legger til rette for sporing ved hjelp av DNA og grunnstoffanalyser
- Et system som sikrer at alle kan identifisere oppdrettsfisk på elvebredden med sikkerhet er et vesentlig grep for en god praktisk forvaltning av villaksen i dagens situasjon. Dersom en ikke finner vesentlige ulemper ved fettfinneklipping mener Veterinærinstituttet at dette kan være en metode som kan løse mange av dagens utfordringer. Inntil et ytre merke innføres vil det imidlertid være krevende for mange fiskere å gjenkjenne rømt oppdrettsfisk med sikkerhet. Et ytre merke vil fjerne behovet for skjellanalyser for å identifisere rømt oppdrettsfisk i fiskesesongen.

Vedlegg 2: Antall oppdrett per vassdrag 2011-2017

Antall villfisk i et vassdrag varierer for hver sesong, og det er derfor relevant å se på den direkte utviklingen i antall oppdrett per år i hvert vassdrag. Prosjektet har nå blitt gjennomført fem år på rad, hvor 6 av vassdragene har vært inkludert hvert år. Namsen var kun med i 2012 og 2014. Observasjonene er kun hentet fra sportsfiskesesongen.

Tabell 4: Oversikt over antall prøver og oppdrett totalt, fordelt på år og vassdrag. O = Oppdrettsfisk.

* = Namsen var ikke en del av prosjektet i 2011, 2013, 2015, 2016 og 2017.

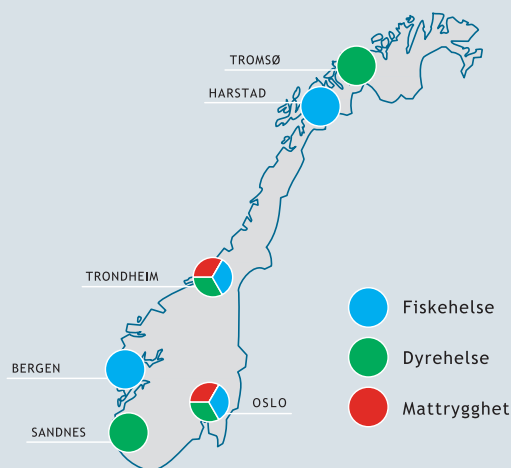
	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	N	O	N	O	N	O	N	O	N	O	N	O	N	O
Gaula	2586	45	1826	5	619	6	451	4	565	1	666	0	612	0
Orkla	1353	50	1169	7	703	8	519	7	483	4	400	5	357	2
Nidelva	434	42	375	2	160	7	158	2	413	2	440	2	355	0
Skauga	109	4	91	0	137	8	44	0	154	2	139	0	234	0
Stjørdalselva	974	66	773	4	380	3	440	3	833	5	570	0	722	3
Verdalselva	98	2	92	1	33	0	2	0	21	0	12	0	201	0
Namsen*	NA	NA	494	16	NA	NA	415	7	NA	NA	NA	NA	NA	NA
Sum	5554	209	4820	35	2032	32	2029	23	2469	14	2227	7	2481	5

Faglig ambisiøs, fremtidsrettet og samspillende - for én helse!

Veterinærinstituttet er et nasjonalt forskningsinstitutt innen dyrehelse, fiskehelse, mattrygghet og fôrhygiene med uavhengig kunnskapsutvikling til myndighetene som primæroppgave.

Beredskap, diagnostikk, overvåking, referansefunksjoner, rådgivning og risikovurderinger er de viktigste virksomhetsområdene. Produkter og tjenester er resultater og rapporter fra forskning, analyser og diagnostikk, og utredninger og råd innen virksomhetsområdene. Veterinærinstituttet samarbeider med en rekke institusjoner i inn- og utland.

Veterinærinstituttet har hovedlaboratorium og administrasjon i Oslo, og regionale laboratorier i Sandnes, Bergen, Trondheim, Harstad og Tromsø.

Fiskehelse

Dyrehelse

Mattrygghet

Oslo
postmottak@vetinst.no

Trondheim
vit@vetinst.no

Sandnes
vis@vetinst.no

Bergen
post.vib@vetinst.no

Harstad
vih@vetinst.no

Tromsø
vitr@vetinst.no

www.vetinst.no

Veterinærinstituttet
Norwegian Veterinary Institute